

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

© 2017 НІКІТІШИН А. О.

УДК 336.221

Нікітішин А. О. Податкове регулювання як складова соціального розвитку суспільства

Розкрито економічну сутність сучасного податкового регулювання як складової соціального розвитку суспільства та показано його важливість в стратегії соціально-економічного розвитку суспільства. Виділено напрями, типові інструменти та елементи вітчизняного механізму податкового регулювання соціальної сфери. Наведено та систематизовано основні фінансові інструменти підтримки сім'ї в країнах – членах Європейського Союзу, виявлено їх різновекторність та відсутність єдиного підходу. Встановлено, що результатом податкових реформ початку XXI ст. у країнах ОЕСР стало зменшення середніх ставок податку на доходи фізичних осіб та внесків на соціальне забезпечення працівників і роботодавців. Розроблено методичні та практичні рекомендації щодо оцінки результативності реалізації соціального змісту податкової та бюджетної політики на основі показника максимальної потенціальної соціальної податкової квоти в сучасних інституційних умовах, що дозволить посилити їх роль, синхронність реалізації та синергетичні ефекти в соціальному розвитку суспільства. Проведено аналіз показників реалізації соціального змісту фіскальної політики у 2014–2016 рр. в Україні та визначено головні її тенденції.

Ключові слова: податок, оподаткування, податкове регулювання, суспільство, механізм податкового регулювання, соціальна сфера.

Рис.: 7. **Табл.:** 7. **Бібл.:** 10.

Нікітішин Андрій Олександрович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету (вул. Соборна, 87, Вінниця, 21050, Україна)

E-mail: nikitishinao@ukr.net

УДК 336.221

Нікітішин А. А. Налоговое регулирование как составляющая социального развития общества

Раскрыта экономическая сущность современного налогового регулирования как составляющей социального развития общества и показана его важность в стратегии социально-экономического развития общества. Выделены направления, типичные инструменты и элементы отечественного механизма налогового регулирования социальной сферы. Приведены и систематизированы основные финансовые инструменты поддержки семьи в странах – членах Европейского Союза, выявлены их разноректорность и отсутствие единого подхода. Установлено, что результатом налоговых реформ начала XXI в. в странах ОЭСР стало уменьшение средних ставок налога на доходы физических лиц и взносов на социальное обеспечение работников и работодателей. Разработаны методические и практические рекомендации по оценке результативности реализации социального содержания налоговой и бюджетной политики на основе показателя максимальной потенциальной социальной налоговой квоты в современных институциональных условиях, что позволит усилить их роль, синхронность реализации и синергетические эффекты в социальном развитии общества. Проведен анализ показателей реализации социального содержания фискальной политики в 2014–2016 гг. в Украине и определены основные её тенденции.

Ключевые слова: налог, налогообложение, налоговое регулирование, общество, механизм налогового регулирования, социальная сфера.

Рис.: 7. **Табл.:** 7. **Библ.:** 10.

Нікітішин Андрій Олександрович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Вінницький торгово-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету (вул. Соборная, 87, Винница, 21050, Украина)

E-mail: nikitishinao@ukr.net

UDC 336.221

Nikitishin A. O. The Tax Regulation as a Component of Social Development of Society

The economic essence of the contemporary tax regulation as part of the social development of society has been disclosed, and its importance in the strategy of socio-economic development of society has been demonstrated. Directions, typical instruments and elements of the national tax regulation of the social sphere have been allocated. The main financial instruments for family support in the European Union Member States are presented and systematized, their multidirectedness and absence of a unified approach have been identified. It has been found that the result of tax reforms in the OECD countries in the early XXIst century is reducing the average rates of income tax on individuals and the social security contributions for employees and employers. Methodical and practical recommendations have been developed to assess the effectiveness of implementation of the social content of tax and budget policy on the basis of the maximum potential social tax quota in the current institutional conditions that will facilitate the enhancement of their role, synchronicity of implementation, and synergistic effects in the social development of society. An analysis of the indicators of implementation of the social content of tax policy in Ukraine in 2014-2016 has been carried out, its main tendencies have been defined.

Keywords: tax, taxation, tax regulation, society, tax regulation mechanism, social sphere.

Fig.: 7. **Tbl.:** 7. **Bibl.:** 10.

Nikitishin Andriy O. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Vinnitsa Institute of Trade and Economy of Kyiv National University of Trade and Economy (87 Soborna Str., Vinnitsya, 21050, Ukraine)

E-mail: nikitishinao@ukr.net

Податок є фінансовою основою існування та розвитку сучасного суспільства. За допомогою оподаткування громадян і бізнесу здійснюється фінансування державного та приватного секторів, забезпечуються фінансові ресурси для надання соціальних послуг в освіті, медицині, культурі та спорті.

До недавнього часу оподаткування не використовувалося як фінансовий інструмент для досягнення соціально-економічних цілей. Первісна мета використання податків полягала в забезпеченні фінансових надходжень, необхідних для фінансування загально-

державних функцій. На сьогоднішній день вона є лише однією з кількох у процесі реалізації функціонального призначення податку. Сучасна податкова система все частіше використовується для досягнення більш широкіх соціально-економічних цілей на шляху розвитку суспільства.

Запровадження в Україні європейських стандартів життя та перетворення її на провідну країну світу вимагає обов'язкового використання регулюючого потенціалу оподаткування для забезпечення соціального розвитку суспільства.

Протягом ХХ ст. податки починають активно використовуватися як важливий інструмент в реалізації соціальної політики держави. Зазначеному сприяли ґрунтовні економічні дослідження таких зарубіжних вчених, як: А. Маршалл, П. Самуельсон, К. Макконнел, С. Брю, А. Лаффер та інших. Серед вітчизняних учених – дослідників даного питання виділимо таких авторів, як: С. Альошкін, О. Грачов, Л. Димиденко, Ю. Іванов, Т. Калінеску, І. Пономарьова, О. Тищенко, В. Тропіна, І. Чугунов та ін.

Сутність сучасного оподаткування не може бути розкрита повною мірою, якщо його розглядати тільки як один із фінансових інструментів, що покликаний забезпечити бюджетне фінансування. Податки необхідно досліджувати як вагомий регулюючий інструмент не тільки економічних, але й соціальних процесів на шляху поступального розвитку суспільства, що зумовлює актуальність та остаточну невирішеність досліджуваного питання.

Метою статті є розкриття економічної сутності сучасного податкового регулювання як складової соціального розвитку суспільства та розробка методичних і практичних рекомендацій щодо оцінки його результативності в сучасних інституційних умовах.

Конституція України статтею 1 визначає нашу державу суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою. Вона ж статтею 13 наголошує, що держава забезпечує соціальну спрямованість економіки. Також у головному законодавчому акті (стаття 67) закріплено вимоги до платників податків: кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом [1].

Соціальна функція держави полягає в забезпеченні охорони здоров'я, довілля, освіти і науки, культури, соціального захисту, достатнього життєвого рівня, суспільних благ, а податки є основним інструментом забезпечення ресурсів для фінансування суспільних благ, які не

можуть бути забезпечені приватним сектором, шляхом використання ринкових механізмів. Реалізація соціальної функції держави передбачає фінансову підтримку соціально незахищених груп населення: пенсіонерів, сиріт, безробітних, багатодітних сімей, молоді, інвалідів. Усе це досягається шляхом реалізації соціально орієнтованої бюджетно-податкової політики. Отже, з появою соціальної функції держави оподаткування поступово стало інструментом її реалізації, змінилися його функції та цілі.

Таким чином, у стратегічному плані векторами реалізації механізму податкового регулювання соціально-економічного розвитку сучасного суспільства мають стати позафіскальні цілі (рис. 1).

Сучасне оподаткування, за умови його ефективного використання, може виступати інструментом консолідації суспільства, шляхом забезпечення його соціально-економічного розвитку. В іншому випадку, воно може призвести до соціальних потрясінь, таких як акції протесту проти ухваленого Верховною Радою Податкового кодексу України в листопаді 2010 р., яким суттєво обмежили права малого бізнесу, що працював за спрощеною системою оподаткування.

Зміна суспільної свідомості, економічні та політичні трансформації привели до перегляду розуміння призначення оподаткування [2]. Його почали розглядати як багатофункціональний інструмент, ефективно застосування якого сприятиме соціально-економічному розвитку суспільства (табл. 1).

Використання соціальної функції оподаткування буде залежати від існуючого в певний період розвитку суспільства податкового соціального контракту, який визначається через розподіл податкового навантаження між соціальними групами і рівнем соціальних трансфертів при компромісі між групами з низьким і високим рівнем доходів.

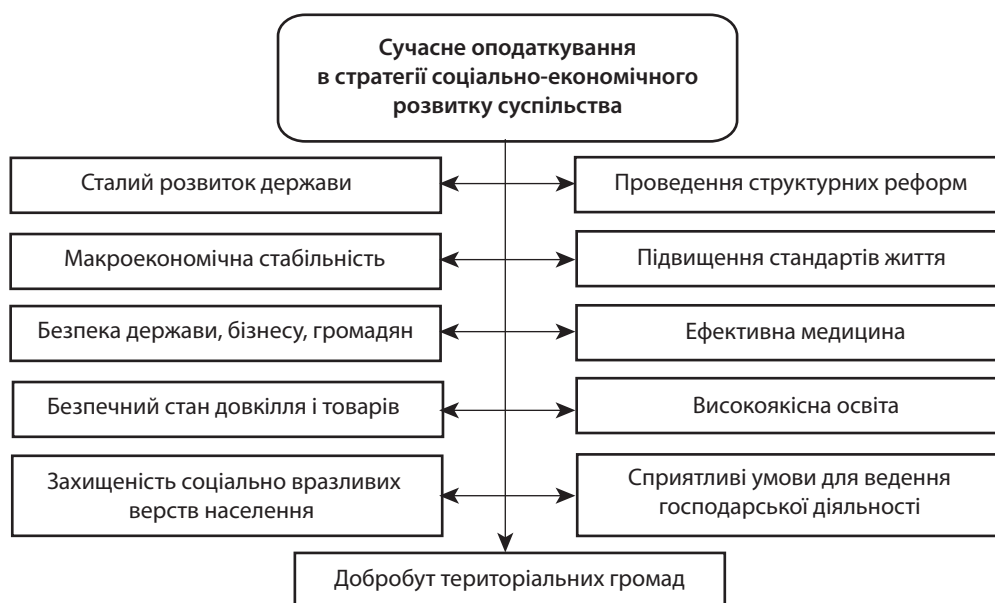

Рис. 1. Вектори податкового регулювання соціально-економічного розвитку сучасного суспільства

Джерело: авторська розробка.

Сучасна сутність основних функцій податків

№ з/п	Функції	Прояв їх сутності в дії, спосіб вираження їх властивостей
1	Фінансова	Адміністрування податкових надходжень для фінансування державних видатків
2	Економічного регулювання	Економічний вплив податків на пріоритетні галузі економіки, експорт, імпорт, наукові дослідження та ін.
3	Соціальна	Перерозподіл доходів за допомогою прогресивного прибуткового податку на користь найбільш вразливих верств населення. Категоризація суспільства за ознакою податкового режиму: оподаткування сім'ї, окремих соціальних груп, продуктів, соціально пріоритетних або дискримінованих секторів
4	Територіальна	Визначення: легальної території, на якій податкові закони мають законну силу; територіальної податкової нерівності. Вирішення завдань територіального розвитку: звільнення від податків окремих нерозвинених сільських зон, міських районів, стимулювання їх конкурентоспроможності. Захист довкілля: екологічні податки, податки на видатки
5	Політична	Податок як внесок громадян заради загального суспільного інтересу. Політична легітимність податків. Дотримання податкового законодавства. Пряма демократична згода сплачувати податки

Джерело: складено за [3].

Сучасні податки, які представлені в Податковому кодексі України, виступають потужним фінансовим регулятором соціальних процесів у суспільстві, головним інструментом фінансування соціальних видатків. За допомогою оподаткування Уряд регулює відносини у сфері охорони здоров'я, освіти, науці, фізичній культурі та спорті, культурі та мистецтві, соціального захисту і таким чином створює передумови для соціального розвитку суспільства, який у подальшому трансформується і в економічний (рис. 2).

Розвиток держави загального добробуту, яка реалізує політику забезпечення надання основних суспільно необхідних послуг – належного рівня охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення за рахунок державного фінансування, – протягом минулого століття викликав зростаючу потребу в отриманні значних державних доходів. Поряд із появою нових податків, збільшенням розміру вже діючих і виконанням ними традиційної фінансової функції, покликаної покрити державні видатки, податкова політика починає переслідувати і соціальні цілі. Зазначеному сприяло зростання ролі державного інтервенціоналізму, що передбачало активне використання державних фінансів задля обкладання прогресивними майновими податками і податками на доходи багатих платників, витрачання отриманих податкових доходів на поліпшення умов існування бідних громадян.

Соціальні цілі оподаткування досягаються через фінансування послуг, які затребувані суспільством, використовуючи фінансовий механізм. У сучасних умовах бідності значної частини вітчизняних домогосподарств важливою є державна фінансова підтримка сімей з дітьми, а особливо неповних і безробітних сімей. Значна кількість країн світу надає державну фінансову допомогу таким сім'ям, зокрема у вигляді податкових пільг.

Розглянемо показники державних витрат на сім'ї, у т. ч. податкової підтримки, у високорозвинених країнах світу у 2013 р. (рис. 3).

Найвищий досліджуваний загальний показник підтримки сімей має місце у Великобританії – 3,95% ВВП, Данії – 3,66%, Франції – 3,65%, Швеції – 3,64% та Ісландії – 3,63%, при середньому значенні в Єврозоні – 2,55% і в країнах – членах ОЕСР – 2,43%.

Податкові пільги, разом із готівкою і послугами, є основною формою державної підтримки інституту сім'ї в країнах – членах ОЕСР. Найвищі показники державних податкових витрат на сімейні пільги в країнах – членах ОЕСР у відсотках до ВВП у 2013 р. були такі: у Чеській Республіці – 0,93%, Німеччині – 0,86%, Франції – 0,74%, Угорщині – 0,62%, Італії – 0,56%, при середньому значенні в Єврозоні – 0,27% і в країнах – членах ОЕСР – 0,23%.

Найнижчий загальний показник державної підтримки інституту сім'ї в Туреччині – 0,44% ВВП, Мексиці – 1,04%, США – 1,13%, Кореї – 1,32% та Канаді – 1,4%.

У таких країнах, як Словенія, Данія, Швеція, Ісландія, Люксембург, Фінляндія, Нова Зеландія, Словацька Республіка, Чилі, Мексика та Туреччина уряд практично не використовує соціальну функцію оподаткування при здійсненні державної політики підтримки сімейних пар. Податкові витрати на сімейні пільги в зазначених країнах – членах ОЕСР є близькими до 0% ВВП.

В основі розвитку високорозвиненого демократичного суспільства обов'язково має бути покладена соціальна домінанта. Зазначеного правила дотримуються уряди країн – членів Європейського Союзу, маючи у своєму розпорядженні численні фінансові інструменти регулювання розвитку інституту сім'ї, у тому числі податкові (табл. 2).

Деякі країни обмежують податкові пільги для сімейних пар, надають їх у мінімальному розмірі або не забезпечують взагалі. Така політика не є свідченням ігнорування використання соціальної функції оподаткування і зумовлена таким:

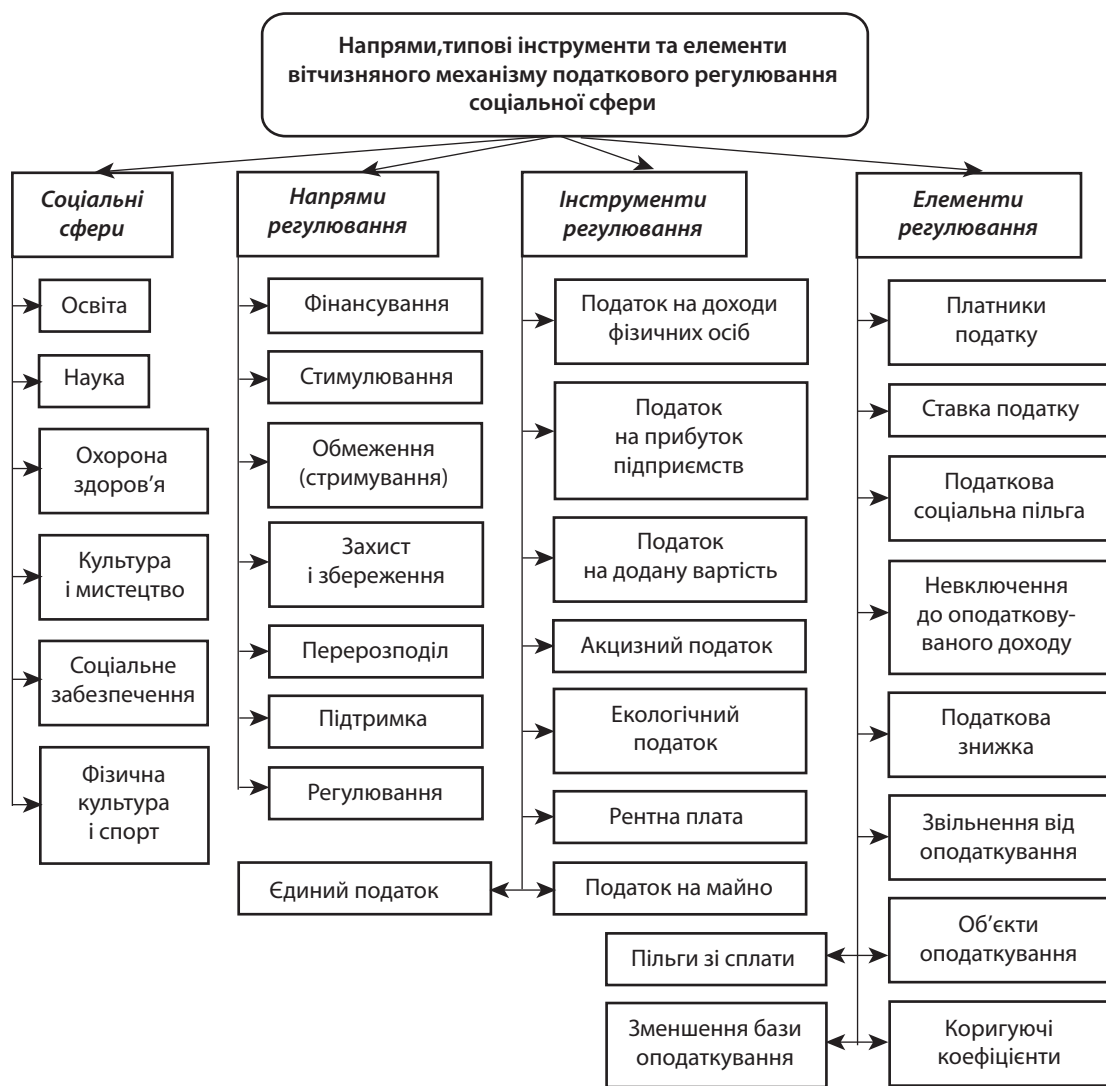

Рис. 2. Вітчизняний механізм податкового регулювання соціальної сфери

Джерело: авторська розробка.

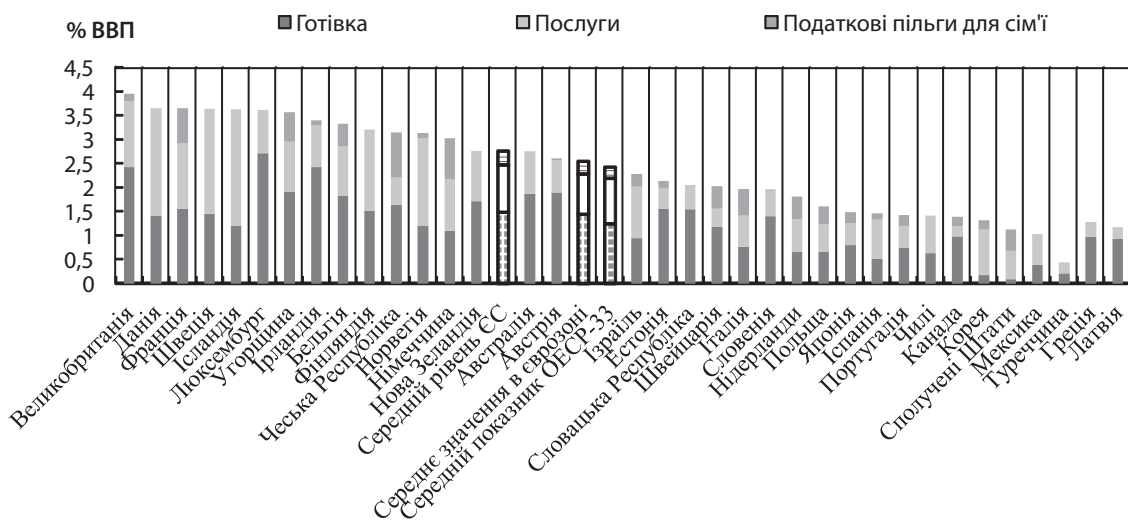

Рис. 3. Показники державних витрат, у тому числі податкових, на сімейні пільги в країнах – членах ОЕСР у відсотках до ВВП, 2013 р.

Джерело: складено за [4].

Основні фінансові інструменти підтримки сім'ї в країнах – членах Європейського Союзу

Податкові пільги та інші відрахування	Допомога на сім'ю та пільги
Податкова знижка на дітей	Допомога сім'ї
Податкова знижка на дітей-інвалідів	Пільги для дітей, які продовжують освіту
Вирахування з оподатковуваного доходу певних витрат	Одноразова допомога на пологи
Вирахування з оподатковуваного доходу аліментів	Виплати на покриття витрат на виховання дітей
Сімейний коефіцієнт	Соціальні виплати
Пільгові податкові розрахунки для подружжя з дітьми	

Джерело: авторська розробка.

- ✦ існує досить високий граничний поріг доходів, з яких починає сплачуватися податок на доходи фізичних осіб;
- ✦ оподаткування доходів відбувається за досить низькими ставками податку на доходи фізичних осіб;
- ✦ уряд надає значні соціальні пільги поза податковим механізмом.

Цікавою є практика використання такого фінансового інструмента підтримки сім'ї, як сімейний коефіцієнт у Франції і Португалії [5]. Згідно з даним податковим методом усі доходи сім'ї спочатку об'єднуються та оподатковуються по прогресивних ставках податку на доходи фізичних осіб. Однак до застосування цих ставок сукупний дохід сім'ї ділиться на коефіцієнт, який дорівнює 2 або більше. Якщо подружжя пара не має дітей, то основний коефіцієнт дорівнює 2 і збільшується на 0,5 для кожного із перших двох дітей, а також на 1 для кожного наступного. Для прикладу, для подружньої пари з трьома дітьми такий коефіцієнт буде рівним 4. Після цього до отриманої частки сукупного доходу застосовується прогресивна шкала ставок, і розраховане таким чином зобов'язання множиться на той самий коефіцієнт для визначення податку, який підлягає

сплати із сукупного доходу. Головна мета такого елемента податкового регулювання полягає в зменшенні податкового навантаження на багатодітні сім'ї, оскільки це дозволяє зменшити розмір оподатковуваного доходу, тоді він може оподатковуватися за нижчими граничними ставками прогресивного податку на доходи фізичних осіб.

Аналізуючи останні зміни в політиці податкового регулювання інституту сім'ї у країнах – членах ЄС, можемо зробити висновок про їх різновекторність та відсутність єдиного підходу (табл. 3).

Результатом податкових реформ початку ХХІ ст., які проводилися практично у всіх країнах ОЕСР, стало зменшення середніх ставок податку на доходи фізичних осіб та внесків на соціальне забезпечення працівників і роботодавців – як для сімейних пар з дітьми, так і для неодружених осіб без дітей (табл. 4).

Аналізуючи умови оподаткування працюючої одруженої пари, яка має двох дітей (один член сім'ї отримує дохід 100% від середньої заробітної плати, а інший – 67%), відмітимо, що середня ставка оподаткування доходів (податок на доходи фізичних осіб та внески на соціальне забезпечення працівників і роботодавців) у 2000–2016 рр. зменшилася на 1,3% – з 23,3% до 22,0%.

Протягом 2000–2016 рр. 22 країни – члени ОЕСР із 35 (62,9%) зменшили загальну ставку податку на доходи

Таблиця 3

Зміни в політиці податкового регулювання інституту сім'ї у країнах – членах ЄС у 2010–2015 рр.

Країна	Рік змін	Податковий інструмент	Зміст змін
Хорватія	2012	Податкова пільга	Податкова знижка з податку на доходи фізичних осіб на залежних дітей збільшилася
Франція	2014	Податкова пільга	Зниження податкових пільг на дітей
Німеччина	2010	Податкова пільга	Збільшення податкових пільг на дітей
Угорщина	2014	Податкова пільга	Податкові знижки на сім'ю можуть бути вираховані із внесків на соціальне забезпечення
Ірландія	2011	Податкова пільга	Податкові пільги для одиноких сімей знизилися
Литва	2014	Податкова пільга	Податкова пільга збільшилася для першої дитини
Люксембург	2013	Податкова пільга	Один батьківський податковий кредит
Мальта	2012	Податкова пільга	Тимчасове звільнення від податку на доходи фізичних осіб для жінок з дітьми, які повертаються до роботи після п'ятирічної відсутності
Нідерланди	2013	Податкова пільга	Зниження рівня підтримки дітей та граничного доходу для отримання пільги

Джерело: складено за [6, р. 54–55].

Зміни середніх загальних ставок податку на доходи фізичних осіб та внесків на соціальне забезпечення працівників і роботодавців у 35 країнах – членах ОЕСР у 2000–2016 рр.

Працююча одружена пара, яка має 2 дітей (один член сім'ї отримує дохід 100% від середньої заробітної плати, а інший – 67%)	Працююча одна особа без дітей, яка отримує дохід 100% від середньої заробітної плати
Середня ставка оподаткування зменшилася на 1,3% – з 23,3% до 22,0%	Середня ставка оподаткування зменшилася на 0,5% – з 26,1% до 25,5%
22 країни зменшили середню ставку оподаткування: Австралія, Бельгія, Канада, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Фінляндія, Німеччина, Угорщина, Ірландія, Ізраїль, Італія, Нідерланди (на 9,2% – найбільше зменшення), Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Словенія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Великобританія, США (на 0,3% – найменше зменшення)	20 країн зменшили середню ставку оподаткування: Австралія, Бельгія, Канада, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція (на 0,1% – найменше зменшення), Німеччина, Угорщина, Ірландія, Ізраїль, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Словенія, Швеція (на 8,9% – найбільше зменшення), Швейцарія, Туреччина, Великобританія
12 країни збільшили середню ставку оподаткування: Австрія (на 0,2% – найменше збільшення), Франція, Греція, Ісландія, Японія, Корея, Латвія, Люксембург, Мексика (на 8,3% – найбільше збільшення), Португалія, Словацька Республіка, Іспанія	14 країн збільшили середню ставку оподаткування: Австрія (на 0,9% – найменше збільшення), Чеська Республіка, Греція, Ісландія, Італія, Японія, Корея, Латвія, Люксембург, Мексика (на 8,4% – найбільше збільшення), Португалія, Словацька Республіка, Іспанія, США
1 країна залишила середню ставку оподаткування незмінною: Чилі	1 країна залишила середню ставку оподаткування незмінною: Чилі

Джерело: розраховано та складено за [7].

фізичних осіб та внесків на соціальне забезпечення працівників і роботодавців. Найбільше зменшення мало місце в Нідерландах – на 9,2%, а найменше в США – на 0,3%. Натомість 12 країн (34,3%) навпаки збільшили середню ставку оподаткування при найбільшому підвищенні у Мексиці – на 8,3% та найменшому – в Австрії – на 0,2%.

Для працюючої однієї особи без дітей, яка отримує дохід 100% від середньої заробітної плати, середня ставка оподаткування доходів зменшилася на 0,5% – з 26,1% до 25,5%. Переважна більшість, а це 20 країн-членів (57,1%) зменшили середню ставку оподаткування, при найбільшому зменшенні у Швеції – на 8,9% та найменшому – у Франції – на 0,1%. Серед 14 країн (40%), які збільшили середню ставку оподаткування, найбільше підвищення відбулося в Мексиці – на 8,4%, а найменше – в Австрії – на 0,9%.

Таким чином, характерною особливістю сучасних податкових реформ є їх загальна спрямованість на зменшення податкового тиску на соціально незахищені верстви населення. Проведені реформи основною своєю метою мають зниження податкового тиску на домогосподарства, особливо на інститут сім'ї з дітьми. Використовуючи перерозподільну функцію прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб та податкові пільги, уряд вилучає надвисокі доходи і, через бюджетний механізм, сприяє захисту соціально-незахищених членів суспільства.

Проаналізуємо найвищі граничні ставки податку на доходи фізичних осіб у 34 країнах – членах ОЕСР та Україні (табл. 5).

Із 34 країн – членів ОЕСР з 2000 по 2015 рр. найвища гранична ставка податку на доходи фізичних осіб збільшилася в 14. Найбільше зростання відбулося в Португалії – на 17,7% (з 35,6% до 50,3%), Франції – на 13,5% (із 40,5% до 54,0%) та Греції – на 12,2% (з 37,8% до 50,0%). У середньому по 34 країнах – членах ОЕСР з 2000

по 2015 рр. найвища гранична ставка податку на доходи фізичних осіб зменшилася на 2% – із 44,0% до 42,0%. Зменшення відбулося у 18 країнах і є найбільшим в: Угорщині – на 40,0% (з 56,0% до 16,0%), Словацькій Республіці – на 20,4% (з 42,0% до 21,7%) та Нідерландах – на 10,8% (з 60,0% до 49,2%). Така ж тенденція притаманна і Україні, де найвища ставка податку на доходи фізичних осіб зменшилася на 25% – з 40% до 15%. У 2017 р. вона є дещо вищою і становить 18%. У таких країнах, як Ізраїль та Словенія найвища гранична ставка податку на доходи фізичних осіб – 50% та 39% відповідно в аналізованому періоді не змінювалася.

Фіскальна (бюджетно-податкова) політика – це політика уряду, що спрямована на стягнення податків та зборів, а також здійснення видатків на всіх рівнях бюджетної системи, маючи на меті стимулювання економічної активності, зайнятості, економічного зростання та добробуту в суспільстві. Погляди суспільства на оподаткування багато в чому залежать саме від бюджетної політики, адже отримані податки далі розподіляються на різні видатки соціального призначення через бюджетний механізм: на освіту, пенсії, соціальний захист, медицину, культуру та спорт, охорону довкілля.

Розглянемо соціальну роль податку на прикладі освіти, яка є загальним суспільним благом. Усі загальні суспільні товари, у т. ч. освіта, фінансуються за рахунок отриманих державою доходів. Як відомо, саме податки є найбільш вагомим джерелом таких доходів. Якщо податкові доходи недостатні або знижуються – це матиме наслідком нестачу в уряді фінансових ресурсів, щоб надавати соціальні послуги якісними і повною мірою, включаючи фінансування закладів освіти, або ж навпаки (рис. 4).

Сучасна податкова політика може стимулювати розвиток освіти, що матиме позитивні ефекти як для

Зміни найвищої граничної ставки податку на доходи фізичних осіб у країнах – членах ОЕСР та Україні у 2000–2015 рр., %

Країна	2000 р.	2010 р.	2015 р.	2015–2010 рр.	2015–2000 рр.
5 країн з найбільшим збільшенням ставки у період з 2000 по 2015 рр.					
Португалія	35,6	40,8	50,3	9,5	14,7
Франція	40,5	38,4	54,0	15,6	13,5
Греція	37,8	37,8	50,0	12,2	12,2
Японія	45,5	47,2	55,7	8,4	10,2
Австрія	42,6	43,7	50,0	6,3	7,4
Середнє значення по 34 країнах ОЕСР	44,0	40,0	42,0	2,0	-2,0
5 країн з найбільшим зменшенням ставки у період з 2000 по 2015 рр.					
Угорщина	56,0	40,6	16,0	-24,6	-40,0
Словацька Республіка	42,0	16,5	21,7	5,2	-20,4
Нідерланди	60,0	49,5	49,2	-0,3	-10,8
Норвегія	47,5	40,0	39,0	-1,0	-8,5
Чеська Республіка	28,0	20,1	20,1	0,0	-7,9
Україна	40	15	15	0,0	-25,0

Джерело: розраховано та складено за [8].

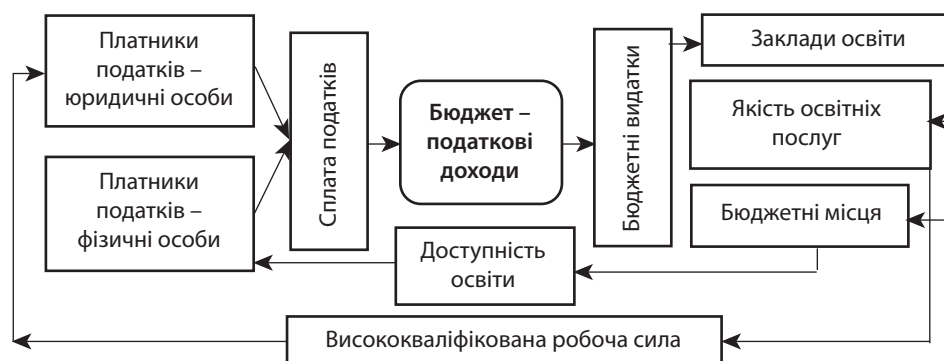

Рис. 4. Механізм реалізації соціальної ролі податків у галузі освіти

Джерело: авторська розробка.

уряду, так і для студентів. Досить активно використовуються податкові стимули для батьків, студентів, роботодавців та самих закладів освіти, які стимулюють інвестиції в освіту. У розглянутому випадку податкова політика має корелюватися з бюджетною, адже бажання платників сплачувати податки буде збільшуватися за умови спрямування урядом бюджетних видатків на суспільно затребувані соціальні цілі. У випадку спрямування отриманих податкових доходів на бюджетне фінансування освіти сплачені підприємствами податки дозволяють їм отримувати висококваліфіковану робочу силу, а фізичним особам – користуватися доступною освітою за наявності державного замовлення.

Саме тому надзвичайно важливим є розгляд податків у комплексі з доходами і видатками бюджету, що дасть можливість краще зрозуміти соціальну функцію податку в сучасному суспільстві (табл. 6).

У 2014–2016 рр. відбувалося стійке зростання доходів, у тому числі податкових, Зведеного бюджету України, Державного бюджету України та місцевих бюджетів

України (без урахування міжбюджетних трансфертів). При цьому у 2016 р. порівняно з 2015 р. частка податкових надходжень у бюджетах усіх рівнів також зростала: у Зведеному бюджеті України – на 5,3 в. п. (з 77,9 до 83,2 в. п.), у Державному бюджеті України – на 5,3 в. п. (із 77,0 до 82,3 в. п.), у місцевих бюджетах України – на 4,6 в. п. (з 81,5 до 86,1 в. п.) (рис. 5).

Стосовно загальної величини видатків та видатків соціального спрямування, то їх абсолютні показники також зростали у 2014–2016 рр., причому на всіх рівнях бюджетної системи. Проте при щорічному зростанні частки податкових надходжень у бюджетах усіх рівнів спостерігалось зменшення частки видатків соціального спрямування у Зведеному бюджеті України у 2015 р. порівняно з 2014 р. – на 3,4 в. п. та у 2016 р. порівняно з 2015 р. – на 6,3 в. п.

У Державному бюджеті України частка видатків соціального спрямування у 2016 р. порівняно з 2015 р. зростає на 4,0 в. п. (у 2015 р. порівняно з 2014 р. вона

Показники реалізації соціального змісту фіскальної політики 2014–2016 рр. в Україні

Показник	Рік			Різниця	
	2014	2015	2016	2015/2014	2016/2015
Доходи (без урахування міжбюджетних трансфертів):					
Зведеного бюджету України, млрд грн	455,9	652,0	782,7	196,1	130,7
Державного бюджету України, млрд грн	354,8	531,5	612,1	176,7	80,6
місцевих бюджетів України, млрд грн	101,1	120,5	170,6	19,4	50,1
Податкові надходження у:					
Зведеному бюджеті України, млрд грн	355,4	507,6	650,8	152,2	143,2
Державному бюджеті України, млрд грн	280,2	409,4	503,9	129,2	94,5
місцевих бюджетах України, млрд грн	75,3	98,2	146,9	22,9	48,7
Частка податкових надходжень у:					
Зведеному бюджеті України, %	78,0	77,9	83,2	-0,1	5,3
Державному бюджеті України, %	79,0	77,0	82,3	-2,0	5,3
місцевих бюджетах України, %	74,5	81,5	86,1	7,0	4,6
Видатки (без урахування міжбюджетних трансфертів):					
Зведеного бюджету України, млрд грн	523,0	679,9	835,6	156,9	155,7
Державного бюджету України, млрд грн	299,6	402,9	489,3	103,3	86,4
місцевих бюджетів України, млрд грн	223,5	276,9	346,2	53,4	69,3
Видатки соціального спрямування у:					
Зведеному бюджеті України, млрд грн	312,6	383,3	418,5	70,7	35,2
Державному бюджеті України, млрд грн	127,3	156,0	209,0	28,7	53,0
місцевих бюджетах України, млрд грн	185,3	227,3	277,3	42,0	50,0
Частка видатків соціального спрямування у:					
Зведеному бюджеті України, %	59,8	56,4	50,1	-3,4	-6,3
Державному бюджеті України, %	42,5	38,7	42,7	-3,8	4,0
місцевих бюджетах України, %	82,9	82,1	80,1	-0,8	-2,0

Джерело: розраховано та складено за [9; 10].

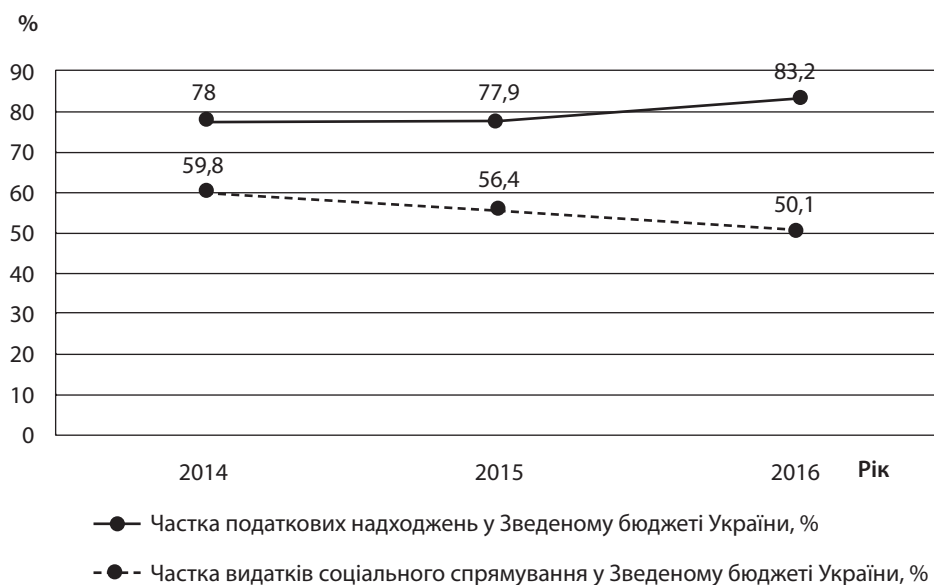

Рис. 5. Показники податкових надходжень та видатків соціального спрямування у Зведеному бюджеті України у 2014–2016рр.

Джерело: розраховано та складено за [9; 10].

зменшилася на 3,8 в. п.). Аналогічну тенденцію мала частка податкових надходжень у Державному бюджеті України (рис. 6).

Аналізуючи досліджувані показники в місцевих бюджетах, відмітимо їх різновекторну динаміку: частка видатків соціального спрямування зменшилася на 0,8 в. п. у 2015 р. порівняно з 2014 р. і на 2 в. п. у 2016 р. порівняно з 2015 р., а частка податкових надходжень, навпаки, стабільно зростала – на 7,0% і 4,6% відповідно (рис. 7).

На основі даних про надходження податків та здійснених видатків соціального спрямування на всіх рівнях бюджетної системи можна обрахувати максимальну потенційну соціальну податкову квоту. Цей по-

казник показує, який максимально можливий обсяг фінансування видатків соціального спрямування може бути здійснений за рахунок податкових надходжень у відповідному бюджету за певний період часу. Його порівняння за певні періоди реалізації фіскальної політики дає можливість зробити висновки про її соціальний характер (табл. 7).

Максимальна потенційна соціальна податкова квота у Зведеному бюджеті України у 2014 р. становила 0,88, тобто за 1 грн податкових надходжень можна було максимально профінансувати видатки соціального спрямування у Зведеному бюджеті

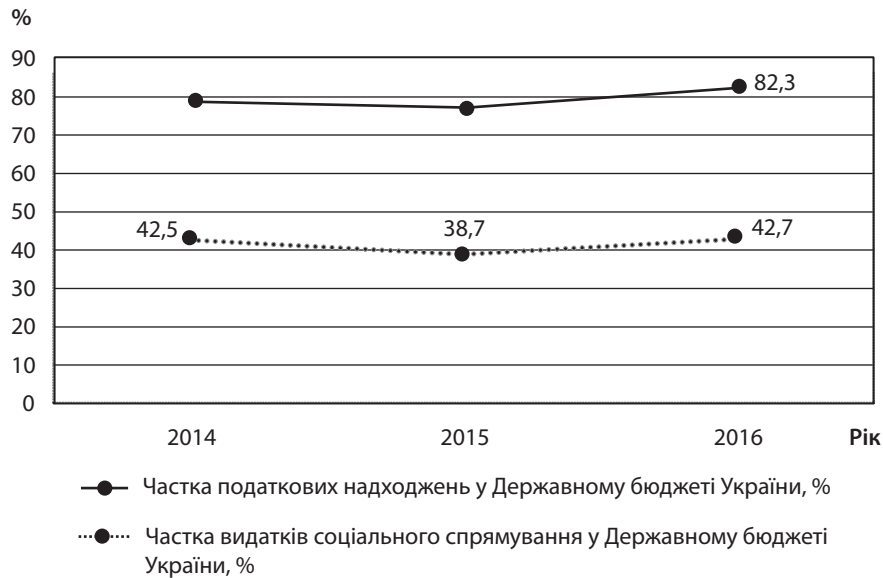

Рис. 6. Показники податкових надходжень та видатків соціального спрямування у Державному бюджеті України у 2014–2016 рр.

Джерело: розраховано та складено за [9; 10].

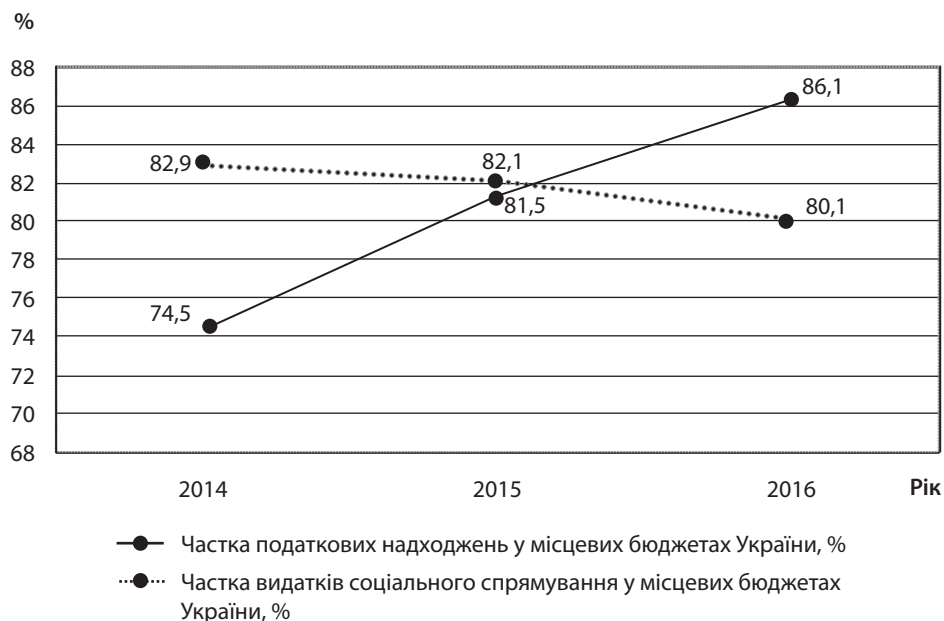

Рис. 7. Показники податкових надходжень та видатків соціального спрямування в місцевих бюджетах України у 2014–2016 рр.

Джерело: розраховано та складено за [9; 10].

Показники максимальної потенціальної соціальної податкової квоти у 2014–2016 рр.

№ з/п	Максимальна потенціальна соціальна податкова квота у:	Рік			Різниця	
		2014	2015	2016	2015/2014	2016/2015
1	Зведеному бюджеті України	0,88	0,76	0,64	-0,12	-0,12
2	Державному бюджеті України	0,45	0,38	0,41	-0,07	0,03
3	у місцевих бюджетах України	1,00	1,00	1,00	-	-

Джерело: авторська розробка.

України на суму 0,88 гривень. У 2016 р. максимальна потенційна соціальна податкова квота у Зведеному бюджеті України зменшилася до 0,64 (у 2015 р. – до 0,76). Цей показник свідчить про те, що у 2016 р. за 1 грн отриманих податкових надходжень уряд мав можливість профінансувати видатки соціального спрямування у Зведеному бюджеті України на суму 0,64 грн (у 2015 р. – 0,76 грн). Отже, досліджувана квота у Зведеному бюджеті України щороку систематично зменшувалася на 0,12, тобто при зростанні частки податкових надходжень частка видатків соціального спрямування зменшувалася, що свідчить про зменшення величини бюджетних ресурсів, отриманих від податкових надходжень, які спрямовані на видатки соціального спрямування у Зведеному бюджеті України.

У Державному бюджеті України податковими надходженнями можна було максимально профінансувати видатки соціального спрямування у 2014 р., коли максимальна потенційна соціальна податкова квота становила 0,45 (з 1 грн податкових надходжень можна було профінансувати 0,45 грн соціальних видатків). У 2015 р. вона зменшилася на 0,07 – до 0,38, збільшившись у наступному році на 0,03 – до 0,41.

У досліджуваному фіскальному періоді максимальна потенційна соціальна податкова квота в місцевих бюджетах України становила 1,00: з 1 грн податкових надходжень до місцевого бюджету уряд мав можливість профінансувати 1,00 грн соціальних видатків, що свідчить про найбільший прояв соціального змісту фіскальної політики на місцевому рівні.

ВИСНОВКИ

Аналіз показників реалізації соціального змісту фіскальної політики у 2014–2016 рр. в Україні надав можливість зробити висновки щодо соціального змісту фіскальної політики останніх років:

- ✦ у період 2014–2016 рр. соціальні пріоритети у фіскальній політиці, реалізовані через дохідну та видаткову частину Зведеного бюджету України, зменшуються;
- ✦ у період 2014–2015 рр. соціальні пріоритети у фіскальній політиці, реалізовані через дохідну та видаткову частину Державного бюджету України, зменшуються;
- ✦ у період 2015–2016 рр. соціальні пріоритети у фіскальній політиці, реалізовані через дохідну та видаткову частину Державного бюджету України, збільшуються;
- ✦ у період 2014–2016 рр. соціальні пріоритети у фіскальній політиці, реалізовані через дохідну

та видаткову частину місцевих бюджетів України, є найбільш вагомими, але мають тенденцію до стабільного зменшення.

Для соціальної складової фіскальної політики останніх років було характерним:

- ✦ синхронність податкової та бюджетної політики на державному рівні в частині відповідності динаміки показників частки податкових доходів та видатків соціального спрямування у Державному бюджеті України;
- ✦ різновекторність податкової та бюджетної політики на місцевому рівні в частині забезпечення місцевих бюджетів податковими доходами і здійснення видатків соціального спрямування.

При реалізації податкової та бюджетної політики варто враховувати фактичні показники максимальної потенційної соціальної податкової квоти за минулі бюджетні періоди в сучасних інституційних умовах, що дозволить посилити їх роль, синхронність реалізації та синергетичні ефекти у соціальному розвитку суспільства.

Забезпечення бюджету податковими доходами для фінансування державних видатків на суспільні товари і послуги є основною метою оподаткування. Ця мета пов'язана з іншою метою оподаткування – досягнення справедливого розподілу доходів платників податків, що є одним із перспективних напрямів наукових досліджень. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
2. Нікітшин А. О. Еволюція наукових поглядів на призначення і роль оподаткування в системі суспільних відносин. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 1. С. 26–32.
3. Leroy M. Tax Sociology. Sociopolitical Issues for a Dialogue with Economists. URL: <http://socio-logos.revues.org/document2073.html>
4. OECD Family Database. URL: <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>
5. Scabrosetti S. Tax system and reforms in Europe: France. University of Pavia. *Working papers*. 2002. No. 186. 31 p.
6. Eurofound. Families in the economic crisis: Changes in policy measures in the EU, Publications Office of the European Union, Luxembourg. 2015. URL: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1556en_1.pdf
7. Taxing Wages – Comparative Tables. URL: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AWCOMP>

8. Historical Top Marginal Personal Income Tax Rate in OECD Countries. URL: <http://www.taxpolicycenter.org/statistics/historical-top-marginal-personal-income-tax-rate-oecd-countries>

9. Ціна держави. URL: <http://cost.ua/budget/>

10. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік/Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін./ІБ-СЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. Київ, 2017. 92 с.

REFERENCES

"Eurofound. Families in the economic crisis: Changes in policy measures in the EU, Publications Office of the European Union, Luxembourg". https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1556en_1.pdf

"Historical Top Marginal Personal Income Tax Rate in OECD Countries". <http://www.taxpolicycenter.org/statistics/historical-top-marginal-personal-income-tax-rate-oecd-countries>

Leroy, M. "Tax Sociology. Sociopolitical Issues for a Dialogue with Economists". <http://socio-logos.revues.org/document2073.html> [Legal Act of Ukraine] (1996).

Nikitishyn, A. O. "Evolutsiia naukovykh pohliadiv na pryznachennia i rol opodatkuvannia v systemi suspilnykh vidnosyn" [Evolution of scientific views on the purpose and role of taxation in the system of social relations]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1 (2011): 26-32.

"OECD Family Database". <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>

Scabrosetti, S. "Tax system and reforms in Europe: France. University of Pavia". *Working papers*, no. 186 (2002).

"Taxing Wages – Comparative Tables". <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AWCOMP>

"Tsina derzhavy" [Price of the state]. <http://cost.ua/budget/>

Zubenko, V. V. et al. "Biudzhetniy monitorynh: Analiz vykonannia biudzhetu za 2016 rik" [Budget monitoring: Analysis of budget execution for 2016]. *IB-SED, Proekt «Zmitsnennia mistsevoi finansovoi initsiatyvy (ZMFI-II) vprovadzhenia»*. Kyiv: USAID, 2017.